

SPELEND WIJS MET FRANSE KLANKEN

Verschillen tussen het Franse en Nederlandse klanksysteem zorgen ervoor dat de Franse taal niet alleen bij luistervaardigheidsoopdrachten maar ook in uitspraak dikwijls een obstakel vormt voor Nederlandse leerders. Deze bijdrage laat zien hoe aan de hand van een dominospel met Franse woorden leerlingen vertrouwd kunnen worden gemaakt met hoe uitspraak en schrift zich in het Frans tot elkaar verhouden, en hoe ze zich zo beter kunnen voorbereiden op productie en perceptie van gesproken Frans in doeltaalcontexten.

SOPHIE BRAND & JANINE BERNIS

Het Frans vormt voor veel Nederlandse leerders een uitdaging. Zo worden Franse woorden die leerlingen schriftelijk wél kennen, vaak niet herkend in mondelinge vorm. Dit zorgt ervoor dat een boodschap geheel of gedeeltelijk niet begrepen wordt. Deze hindernis komt onder meer voort uit de aanzienlijke verschillen tussen het Franse en Nederlandse klanksysteem (zie bijvoorbeeld Bernis & Nouveau, 2017).

Eerder onderzoek (Brand & Bernis, 2023), uitgevoerd in een derde klas vwo, heeft laten zien dat de volgende drie aspecten van het Frans niet alleen in perceptie maar ook in productie een obstakel kunnen vormen voor Nederlandse leerders van het Frans: (1) De veelvuldige afwezigheid van een een-op-eenrelatie tussen schrift en klank. De klank [o] kan bijvoorbeeld geschreven worden als o, ô, au, aut, aux, eau, eaux, ot, os, ôt. (2) Het contrast tussen stemhebbende en stemloze wrijfklanken (bijvoor-

beeld [f] versus [v] in fou en vous). En (3) de klankkleur/uitspraak van nasale klinkers.

Ter bevordering van luistervaardigheid kunnen gerichte strategieën (gebruik van signaalwoorden en context) worden toegepast, maar kan ook worden ingezet op het leren herkennen van klanken (zie bijvoorbeeld McClelland & Elman, 1986; Norris et al., 2000; Tsang, 2019). Aandacht voor klanken en klankpatronen draagt bovendien bij aan uitspraakvaardigheid, een onderdeel waarvoor binnen de beperkte lestijd vaak nauwelijks tijd is. Door meer aandacht te besteden aan hoe de doeltaal klinkt en hoe uitspraak en schrift zich tot elkaar verhouden, kan er dus al relatief eenvoudig zowel op het gebied van luister- als uitspraakvaardigheid winst worden behaald.

De vraag die daarmee direct rijst is hoe docenten dit concreet zouden kunnen aanpakken in de beperkte tijd die zij voor hun vak tot hun beschikking hebben. In deze bijdrage delen we een dominospel waarmee leerlingen



Foto: Tom van Limpt

op een toegankelijke manier vertrouwd kunnen worden gemaakt met klankpatronen in de doeltaal, bijvoorbeeld met het onderscheid tussen stemhebbende en stemloze wrijfklanken. Het spel kan bovendien bijdragen aan woordenschatverwerving. De volgende paragrafen beschrijven de opzet van dit spel en de eerste reacties van leerlingen die het spel hebben uitgeprobeerd.

Klankdomino

Er kunnen verschillende varianten van het dominospel worden gemaakt, waarmee met verschillende klanken en klankpatronen kan worden geoefend. In het domino-spel dat wij hier bespreken, staat het contrast tussen stemhebbende en stemloze wrijfklanken (klanken als [s, z, f, v]) centraal. De gebruikte woorden voor dit spel zijn geselecteerd uit vocabulairelijsten van veelgebruikte onderbouwleergangen (*Grandes Lignes, Libre Service Junior*). Het spel werd uitgeprobeerd in klassen met vwo 1-, vwo 2- en havo 3-leerlingen (N = 47) van twee middelbare scholen (een in Nijmegen en een in Huizen), waarbij de eerste auteur de instructie gaf. Na afloop van het spel beantwoordden de leerlingen ervaringsvragen. Tijdens het spel werden de hieronder beschreven fasen doorlopen.

Fase 1: Lexicale koppeling

Leerlingen ontvingen per duo negen dominostenen. Op elke dominosteent stonden twee afbeeldingen naast elkaar (dus achttien afbeeldingen in totaal). Hieraan werden vervolgens achttien *halve* stenen toegevoegd met op elke steen een Frans woord (zie figuur). De leerlingen koppelden de Franse geschreven woorden aan de afbeeldingen door de stenen boven elkaar te leggen (zowel woord als afbeelding bleven daardoor zichtbaar). De docent liep tijdens deze activiteit door de klas. Door leerlingen zelf de koppeling te laten maken kon snel worden nagegaan of de juiste woorden met de afbeeldingen werden geassocieerd. Mocht dat niet het geval zijn, dan konden de leerlingen in een vroeg stadium, eventueel met hulp van de docent, hun antwoord bijstellen.

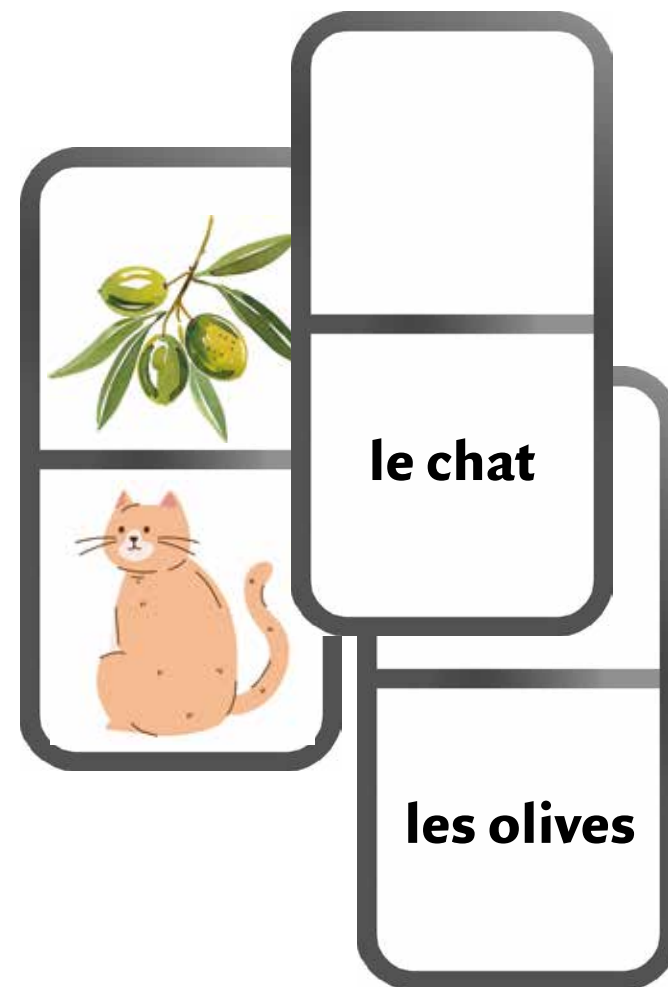
Fase 2: Woordbeeld-klankbeeldkoppeling

Na het koppelen van de woorden aan de afbeeldingen kwam de uitspraak van de klanken centraal te staan. De docent benadrukte dat er in het Frans een duidelijker contrast bestaat tussen stemloze en stemhebbende wrijfklanken dan in het Nederlands. Zo worden in het Nederlands, in tegenstelling tot het Frans, stemhebbende wrijfklanken aan het begin van een woord of lettergreep dikwijls stemloos, dat wil zeggen uitgesproken zonder stembandtrilling. We moeten dan ook niet gek opkijken

wanneer we een Nederlandse leerder [fɛr] horen zeggen voor *verre* ('glas') in plaats van [vɛr], waarmee het hetzelfde klinkt als het Franse woord voor 'ijzer', *fer*. De docent gaf voorbeelden van de Franse stemloze en stemhebbende wrijfklanken: [f] versus [v], [s] versus [z], [ʃ] versus [ʒ]*. Vervolgens bootsten de leerlingen de uitspraak van de docent na. De leerlingen legden de combinatie van afbeelding en bijbehorend woord op de volgorde die op het bord stond aangegeven. De docent sprak de woorden in de volgorde van de lijst uit en zodra de leerlingen een van de zes besproken klanken hoorden, onderstreepten ze deze op de betreffende dominostenen. Daarna sprak de docent de woorden nog een keer uit en herhaalden de leerlingen de uitspraak klassikaal.

Fase 3: Dominospel

Na deze fase van klankidentificatie en -classificatie werd aan de leerlingen gevraagd om de stenen met de ge-



Twee losse stenen met geschreven woorden die de leerlingen moesten koppelen aan de afbeeldingen op de dominostenen

Uiteindelijk is het doel natuurlijk dat leerlingen de nieuw opgedane inzichten ook in een wat vrijere spreektaal kunnen gebruiken

schreven woorden omgekeerd op tafel te leggen en aan de kant te schuiven. Tijdens deze fase stonden de stenen met de afbeeldingen centraal. De leerlingen werden uitgedaagd om in tweetallen zo veel mogelijk stenen in drie minuten tijd aan elkaar te schuiven op basis van klankovereenkomst, bijvoorbeeld: *les olives* > *le vase* > *la chemise* > *la moustache*. De stemhebbende [v] in *olives* overlapt met die in *vase*, de stemhebbende [z] in *vase* overlapt met die in *chemise* en de stemloze [ʃ] in *chemise* overlapt met die in *moustache*. De leerlingen spraken de afgebeelde woorden ter controle voor zichzelf hardop uit. Mochten leerlingen het klankbeeld van een woord vergeten zijn of er niet zeker van zijn, dan konden ze dit met hun partner bespreken, of een website (bijvoorbeeld <forvo.com> of <larousse.fr>) raadplegen. Het team dat de meeste stenen op een correcte manier aan elkaar wist te schuiven was de winnaar van het spel.

Fase 4: Toepassen in context

De vorige fase was vormgericht. Leerlingen pasten hun kennis van de Franse klanken in isolatie toe. Uiteindelijk is het doel natuurlijk dat leerlingen de nieuw opgedane inzichten ook in een wat vrijere spreektaal kunnen gebruiken. Daarom werd tot slot gevraagd om per team een spannend, gek of grappig verhaal te creëren op basis van vier woorden (oftewel twee dominostenen), die de leerlingen zelf mochten kiezen. Het verhaal moest in totaal minimaal twintig woorden bevatten. Om te voorkomen dat leerlingen te veel aandacht zouden besteden aan grammatica, wat ten koste zou gaan van spontane taalproductie, mocht er niets worden opgeschreven. Op deze manier werd met name het fonetisch bewustzijn van leerlingen, en dan in het bijzonder dat van de wrijfklanken, aangesproken. Leerlingen kregen de opdracht om hun uitspraak te oefenen door het verhaal hardop uit te spreken, waarbij ze elkaar konden corrigeren. Na vijf minuten werden een paar duo's via loting (bijvoorbeeld via <wheelofnames.com>) uitgekozen om hun creatieve verhaal te laten horen. Hierbij werd uitsluitend feedback aan de hand van *prompts* (Lyser, 2004) gegeven op de in de les behandelde klanken. Daarbij stelt de docent een vraag die aanzet tot zelfregulering/-herstel. De leerling wordt zich eerst bewust van de incorrecte vorm en neemt

vervolgens zelf het initiatief om deze te repareren. Deze manier van feedback geven vergroot het leereffect op de langere termijn.

Ervaringen leerlingen

Na afloop vulden de leerlingen (N = 47) een vragenlijst in waarin ze aangaven hoe ze het spel hadden ervaren. Het samenwerken in duo's werd door 42 van de 47 leerlingen als (erg) positief ervaren (score 4-5 op een vijfpunts likertschaal).

In totaal gaven 20 leerlingen (43%) aan het spel als motiverend te hebben ervaren (scores 4 en 5). Ze gaven hierbij als toelichting dat ze het competitie-element, het samenwerken in duo's en het leren aan de hand van een spel waardeerden.

Een aanzienlijk aantal van 19 leerlingen is neutraal ten opzichte van het spel. Opvallend is dat 8 van deze leerlingen zich in hun toelichting wel relatief positief uitlaten. Zo schrijven zij bijvoorbeeld: 'Goed om nieuwe woorden te leren', 'Het was fijn om samen te werken', 'Ik vond het leuk en was meer gefocust en geconcentreerd', 'Het is leuk om met iemand een beetje Frans te praten' en 'Het is erg leuk om via een plezierige manier een taal te leren'. 8 van de 47 leerlingen waren duidelijk niet zo enthousiast (scores 1 en 2). Zij gaven aan dat ze het spel saai vonden (n = 2), te makkelijk vonden (n = 2), niet van spellen hielden (n = 1) of het spel niet snapten (n = 1).

Leerlingen vinden verder dat het spel bijdraagt aan hun uitspraakvaardigheid, inclusief hun kennis van klanken, maar ook aan het vergroten van hun woordenschat. Dit zien we terug in respectievelijk 52% en 29% van de antwoorden. Leerlingen geven aan een beter bewustzijn van Franse klanken te hebben. Leerlingen 'weten hoe je de klanken moet uitspreken' en 'weten hoe je klanken kan herkennen in woorden'. Als het gaat om woordenschat zien we dat leerlingen een onderscheid maken tussen consolideren, dat wil zeggen het opslaan van een nieuwe vorm-betekenislink (bijvoorbeeld 'Wat bepaalde woorden betekenen') en het automatiseren, het herhalen voor verankering (bijvoorbeeld 'Ik heb dit al geleerd al is het wel fijn om even op te halen'). Tot slot geeft 85% van de leerlingen aan graag vaker taalspellen in de klas te willen doen. Al met al zien we geen grote verschillen

Leerlingen vinden dat het spel bijdraagt aan hun uitspraakvaardigheid, inclusief hun kennis van klanken, maar ook aan het vergroten van hun woordenschat

tussen de leerlingen van de verschillende schoolniveaus en jaarlagen.

Conclusie

De meeste leerlingen ervoeren het dominospel als motiverend, met name vanwege het samenwerken en het competitie-element. En dat is mooi, aangezien het spel leerlingen stapsgewijs vertrouwd kan maken met klank-eigenschappen van het Frans en daarnaast ook kan bijdragen aan het vergroten van hun woordenschat. Alhoewel we geen grote verschillen zagen tussen de drie niveaus en de drie jaarlagen, en er dus niet direct aanleiding tot is, biedt het spel wel de mogelijkheid om te differentiëren. De woorden op de dominostenen kunnen worden afgestemd op het vocabulaire van het leerjaar en het niveau van de leerlingen. Daarnaast kunnen er woorden worden toegevoegd die recent of juist al iets langer geleden aan bod zijn gekomen in de lesmethode. Binnen het spel kunnen bovendien meerdere niveaus worden aangebracht door de regels per moeilijkheidsgraad te laten variëren. Zo kan de docent leerlingen minder tijd geven om stenen te leggen of juist meer stenen geven die in dezelfde tijd moeten worden gelegd, of stenen met minder frequente woorden geven. Ook kan worden gevarieerd met woord-categorieën (zelfstandige naamwoorden, werkwoorden, bijvoeglijke naamwoorden, maar ook functiewoorden). Met verschillende versies van het spel kan aandacht aan verschillende fonetische moeilijkheden worden besteed. Denk hierbij bijvoorbeeld aan de twee andere obstakels in productie en perceptie die bij leerlingen uit vwo 3 werden geïdentificeerd (Brand & Berns, 2023): niet-transparante koppeling klank-schrift en nasalen. In de laatste fase, waarin een beroep wordt gedaan op de spreekvaardigheid en creativiteit van leerlingen, kunnen leerlingen uitgedaagd worden om met zoveel mogelijk stenen een verhaal te bedenken. Op deze manier kan er ook gedifferentieerd worden tussen leerlingen in één klas.

Het aantal correcte combinaties dat de leerlingen tijdens fase 3 op tafel leggen en de specifieke stenen met woorden die de leerlingen nog buiten beschouwing laten, geven een beeld van wat leerlingen makkelijk en moeilijk vinden in het leerproces dat ze doormaken. Deze activiteit maakt het voor de docent mogelijk om tussentijds vast te stellen in hoeverre leerlingen zich bewust zijn van hoe uitspraak en schrift zich in het

Frans tot elkaar verhouden en welke klanken nog extra aandacht behoeven. Als de docent door de klas loopt, hoort hij al veel van wat goed gaat en (nog) niet. Om het leren van alle leerlingen nog inzichtelijker te maken in de laatste fase, zouden docenten leerlingen kunnen vragen om hun verhaal op te nemen. Leerlingen kunnen vervolgens hun uitspraak van de in de les behandelde klanken en woorden evalueren (bijvoorbeeld aan de hand van <forvo.com> of <larousse.fr>). Uiteraard kan de opname voor feedback ook naar de docent worden gestuurd. Er zijn dus veel verschillende mogelijkheden om het spel concreet in te zetten in de vreemdetalenles. Hopelijk bieden deze eerste ervaringen alvast inspiratie om spelenderwijs aan de slag te gaan met klankpatronen, om leerlingen zo op een laagdrempelige manier klankbewuster te maken.

NOOT

* Aangezien de meeste leerlingen niet bekend zijn met het fonetisch schrift, werden deze laatste twee klanken als [sj] en [zj] gepresenteerd op het bord.

Dank aan Joy Gijpmans en Daniëlle Horning voor het beschikbaar stellen van hun lesuren Frans waarin dit dominospel getest kon worden. Verder danken de auteurs de leerlingen die hebben ingestemd met deelname aan het spel en die hun ervaringen hebben gedeeld.

Sophie Brand is als universitair docent vakdidactiek Frans/moderne vreemde talen verbonden aan de Radboud Docenten Academie. Meer informatie over het spel kan bij haar worden opgevraagd: <sophie.brand@ru.nl>. Janine Berns (<janine.berns@ru.nl>) werkt als universitair hoofddocent bij de bacheloropleiding Franse Taal en Cultuur, de master Linguistics en de educatieve master van de Radboud Universiteit.

LITERATUUR

Berns, J., & Nouveau, D. (2017). Les Néerlandophones. In S. Detey, I. Racine, Y. Kawaguchi, & J. Eychenne (Red.), *La prononciation du français dans le monde: Du natif à l'apprenant* (p. 174–179). CLE International.

Brand, S., & Berns, J. (2023). Van klank naar schrift en andersom: Obstakels in productie en perceptie van het Frans bij Nederlandse leerlingen. *Levende Talen Tijdschrift*, 24(4), 15–28.

Lyster, R. (2004). Differential effects of prompts and recasts in form-focused instruction. *Studies in Second Language Acquisition*, 26(3), 399–432.

McClelland, J., & Elman, J. (1986). The TRACE model of speech perception. *Cognitive Psychology*, 18(1), 1–86.

Norris, D., McQueen, J., & Cutler, A. (2000). Merging information in speech recognition: Feedback is never necessary. *Behavioral and Brain Sciences*, 23(3), 299–325.

Tsang, A. (2019). The synergistic effect of phonology and songs on enhancing second/foreign language listening abilities. *International Journal of Applied Linguistics*, 30(2), 232–243.

binnenkort

- 6 november 2024, Conferentie Grensverleggend Leren, Amersfoort, <vllt.nl/grensverleggend>
- 6 november 2024, Streektaalsymposium, Doetinchem, <vllt.nl/strktl>
- 7 november 2024, Fortbildungstag Deutsch, Zwolle, <vllt.nl/fbt>
- 8 november 2024, Congres Levende Talen, Zwolle, <levendetalen.nl>
- 8 november 2024, DBNL 25 jaar, Den Haag, <www.dbnl.org>
- 18 – 22 november 2024, Week van de Internationale Student, <vllt.nl/wotis>
- 22 november 2024, SLO Congres Actualisatie Kerndoelen en Examenprogramma's, Nieuwegein, <www.slo.nl>
- 22 november 2024, Taal-en-Tongval-symposium 2024, Gent, <www.taalentongval2024.ugent.be>
- 22 – 23 november 2024, HSN Conferentie, Brussel, <www.hsnconferentie.eu>
- 3 december 2024, Mbo-conferentie Wereldse Ontmoetingen, <vllt.nl/mboint2024>
- 20 – 22 maart 2025, Nascholing Duits: Recent verschenen werken, Nordhorn, <vllt.nl/rvw>
- 6 – 7 maart 2026, Nationaal Congres Duits, Noordwijkerhout, <nationaalcongresduits.nl>

Lesgeven als TED Talks

Je legt uit en leerlingen hangen aan je lippen. Vol inspiratie gaan ze aan de slag en de lesstof blijft goed hangen. Als leraar wil je je leerlingen graag boeien en inspireren. Maar hoe pak je dat aan? Tijdens deze tweedaagse masterclass van Medilex, die plaatsvindt op 1 en 2 oktober in Utrecht, leer je hoe je leerlingen bij de les kunt betrekken aan de hand van TED-technieken. TED-presentaties staan bekend om hun vermogen mensen te boeien en inspireren. Dit komt niet vanzelf, maar is het gevolg van bewust toegepaste technieken.

De tweedaagse cursus bestaat uit twee contactdagen en wordt verzorgd door debatkampioen Jeroen Heun. In de cursus analyseren de deelnemers aan de hand van filmpjes welke spreektechnieken inspireren en boeien. Voor meer informatie zie <vllt.nl/ted24>.



Begrijpen en begrepen worden

Op vrijdag 8 november 2024 vindt het jaarlijks Congres Levende Talen plaats, met dit keer als titel 'Begrijpen en begrepen worden: Talen in samenhang'. Gert Rijlaarsdam verzorgt de keynote, waarin hij in zal gaan op een samenhangend leerplan taal. In het middagprogramma vinden er zestig workshops plaats, onder andere verzorgd door de zestien secties van Levende Talen.

De dag vindt plaats bij de Buitensociëteit in Zwolle (tegenover het station). Tijdens het congres worden ook het Europees Talenlabel 2024 en de tweejaarlijkse Gerard Westhoff Talendidactieprijs uitgereikt. Zie <levendetalen.nl> voor meer informatie.

Hoogbegaafdheid

Hoogbegaafdheid is veelzijdig. Het Jaarlijks Congres Hoogbegaafdheid, dat gehouden wordt op 21 november in Utrecht, helpt leraren om hoogbegaafde leerlingen te begrijpen en hen op een manier te begeleiden die bij hen past. Welke behoeften hebben deze leerlingen? Hoe kunnen leraren bijdragen aan het benutten van hun talenten? Onder andere prof. dr. Lianne Hoogeveen en prof. dr. Tessa Kieboom leggen uit hoe je hoogbegaafdheid herkent en de ontwikkeling van hoogbegaafde leerlingen vakkundig begeleidt. Je kunt zowel op locatie als online deelnemen. Meer informatie is te vinden op <vllt.nl/hoogbegaafd2024>.

Landelijke SLO-congres 2024

Op vrijdag 22 november organiseert SLO in het NBC Congrescentrum in Nieuwegein het Landelijke SLO-congres 2024. De dag zal in het teken staan van thema's als de nieuwe conceptkerndoelen en -examenprogramma's, basisvaardigheden en curriculumontwikkeling. Voor meer informatie zie <vllt.nl/slo2024>.